

Riječ na komemoraciji profesoru Renéu Lovrenčiću

Profesora Lovrenčića upoznao sam niz godina prije nego što smo se sreli. Njegova knjiga *Geneza politike „novog kursa“* bila je druga po redu objavljena u seriji „Monografije“ u to doba također novoutemeljenog Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu 1972. godine. (Izvorno je to bio rukopis doktorske disertacije, obranjene 1965. godine, na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje je i radio na Katedri za opću povijest novog vijeka.) Bio sam tada student druge godine povijesti, doduše, u dvadeset i četvrtoj godini, s različitim životnim iskustvima, na Odeljenju za istoriju beogradskoga Filozofskog fakulteta, ali krajnje senzibiliziran za „velike teme“ moderne hrvatske povijesti u „dugom trajanju“ te, napose, za hrvatsko-srpske odnose. „Novi kurs“ je neizbježno bio jedna od kapitalnih tema na mojoj studijskoj agendi. Dobro sam znao knjigu profesorice Mirjane Gross *Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije*, objavljenu u Beogradu 1962. godine. Koliko god mi je njezina knjiga bila istraživački orijentir, nedostajala mi je kompleksnija studija o „genezi“, dakle, u načelu upravo onakvo djelo kakvo je profesor Lovrenčić. Predano čitajući njegovu knjigu, imao sam osjećaj da od cjeline do cjeline teksta učim kao povjesničar u nastajanju nešto novo. Shvatio sam da sam bio pretjerao s negativnim odnosom prema fenomenu „političkoga“, koji je u meni do tada bio dvostrano pojačavan. S jedne strane, stručno, ulazeći u inovacijsku, socijalnohistorijsku matricu studija povijesti, danas bih rekao da sam intelektualno, pa i mentalno i nehotice „ahistorizirao“ fenomene „političkoga“ u uvjerenju da se kao snažno motivirani student povijesti trebam primarno baviti važnijim problemima, imanentnima tadašnjim shvaćanjima socijalne historije u nas. Čitajući monografiju profesora Lovrenčića, shvatio sam nešto što je za mene bilo ključno, tj. što znači baviti se političkom poviješću na socijalnohistorijski način. To je lekcija koju sam trajno zapamtio. Drugo, u uzavrelim godinama krize jugoslavenskog društva krajem 1960-ih i početkom 1970-ih, moj je interes bio usredotočen na hrvatsko-srpske odnose. U javnom diskursu oni su se primarno očitovali kao kompleksni i konfliktni politički odnosi. Međutim, stjecajem okolnosti o kojima bi bilo bespredmetno govoriti na ovoj komemoraciji, represivni „rasplet“ krize u Hrvatskoj 1971. godine i u Srbiji 1972. godine, definitivno su me uvjerali da medijski (re)producirani politički diskurs, neovisno od koga poticao, ne vodi daleko u suočavanju s društvenom krizom koja je bila „totalna“. Trebalo je učiti i znati mnogo više. Knjiga profesora Lovrenčića objasnila mi je, na primjeru geneze „novog kursa“, da političke činjenice u socijalnoj historiji moderne epohe kondenziraju ljudska iskustva, potrebe i očekivanja, u konačnici, bilo koje naravi. Njegova je knjiga, neovisno

o tome što je sve u trenutku objelodanjivanja dugovala etabliranoj tradiciji, bila i ostaje inovativna, prepuna problemskih nijansiranja u višestruko definiranim kontekstima. *Geneza „novog kursa“* je studija iz hrvatske povijesti, prvo, rađena u srednjojugoistočnoeuropskim kontekstima, ali i europskim pa i svjetskim. Dalje, iako sam mislio da sam nešto o tome znao, tek tada sam shvatio koliko su u genezi „novog kursa“ važni hrvatsko-(austro)njemački, odnosno hrvatsko-njemački, hrvatsko-mađarski, hrvatsko-talijanski, na poseban način hrvatsko-slovenski aspekti društveno-povijesnih promjena te, napose, politike u mnoštvu različitih nijansiranja, a da su hrvatsko-srpski, koji su mene najviše zanimali, dakle, samo jedni pored niza ostalih u kompleksnim i konfliktnim procesima oblikovanja modernoga hrvatskog društva na europskoj (polu)periferiji. Olakšala mi je ta spoznaja nešto kasnija intenzivna bavljenja genezom jugoslavenstava kao – danas bismo rekli – transkulturnih projekata. Na koncu, dugujem mu ranu studijsku spoznaju koliko je uvjetna i kakve je u biti naravi podjela na „opću“ i „nacionalnu“ povijest. Zrelo istraživanje tema nacionalne povijesti iziskuje zrelo suočavanje s epohalnom situacijom, s izazovima svjetske povijesti. U tome je bila i ostaje za mene neprolazna vrijednost ove njegove rane studije.

Kada smo se upoznali, ranih 1980-ih godina, nismo toliko bili komunicirali kao što sam se bio susretao i raspravljao s profesorima Adamčekom, Bobanom, Karamanom, Korunićem, Stančićem te s profesoricom Gross, ali smo odlično surađivali u praktičnim poslovima kao što je to bilo u vezi s Bibliotekom „Povijesna istraživanja“, koju sam koncipirao 1984. godine, a koju su nešto kasnije prihvatili zagrebački nakladnici „Školska knjiga“ i „Stvarnost“. (Pri tome su posebno važni bili doprinosi glavnih urednika Antuna Zibara i Vladimira Štokala te urednika Blagote Draškovića.) Inicijalno pozivno pismo na suradnju bilo je, na temelju dogovora u Uredništvu, upućeno na nekih šest stotina osobnih i institucionalnih adresa u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Htjeli smo provjeriti koliki je i kakav inovacijski potencijal u historiografiji, bilo da je riječ o izvornim radovima, bilo da je riječ o potrebnim prijevodima. Dobili smo vrlo velik broj odgovora i konkretnih prijedloga, cijeli jedan izrazito pluralistički historiografski razvojni program. U Uredništvu (Josip Adamček, predsjednik, Radule Knežević, Mira Kolar Dimitrijević, Rene Lovrenčić, Vladimir Štokalo i Antun Zibar te Blagota Drašković i Drago Roksandić, urednici) nije bilo dvojbe da Biblioteka „Povijesna istraživanja“ neće moći razviti svoj potencijal do razine na kojoj bi mogla izaći u susret tolikim očekivanjima. Međutim, prijedlozi su bili pažljivo razvrstani i u cijelosti raspravljeni, što je bitno olakšalo dogovor o uređivačkoj politici, o poželjnim udjelima naslova iz hrvatske, jugoslavenskih i svjetske historiografije, poželjnim vrstama i žanrovima, inovacijskim preferencijama itd. U tome su dragocjena bila brojna, detaljna obrazloženja razmišljanja i prijedlozi profesora Lovrenčića.

Nije bilo sporno da Biblioteku treba pokrenuti s jednim kapitalnim djelom europske historiografije. Ubrzo nije bilo ni sporno da to treba biti *The Age of*

Revolutions Erica Hobsbawma. Teško je reći tko je prvi spomenuo Hobsbawma, ali je nesporno da nije bilo dvojbe da hrvatsko izdanje treba pripremiti profesor Lovrenčić. On je to u tadašnjim prilikama izvrsno napravio. Djelo je prevela Sanja Lovrenčić, a stručna redakcija prijevoda te vrlo opširan, nadasve sadržajan predgovor „Hobsbawmovo *Doba revolucije*“ djelo su profesora Lovrenčića. Danas čitamo drugačije nego 1987. godine završne dvije rečenice predgovora: „‘Dvojna revolucija’ uvelike je ojačala vitalnost, dinamiku, ekspanzivnost i otpornost kapitalizma, njegov završetak nikako nije mogao predstojati u bliskoj budućnosti usprkos pojavi modernoga radničkog pokreta i socijalističkog izazova. Uz takve potencijalne i stvarne protivnike, kakve nikad dotad nije imao nijedan klasni sistem, kapitalizam će nastaviti svoj historijski hod prema novim dometima i krizama u još burnijem, 20. stoljeću“ (nav. dj., 16–17). Izlazak iz tiska upravo te knjige kao prvog sveska nove biblioteke imao je veliki stručni i medijski odjek. Nastavio je raditi na hrvatskom prijevodu *The Age of Capital*, također u suradnji sa Sanjom Lovrenčić. Knjiga se pojavila prijelomne 1989. godine, u godini novoga svjetskog trijumfa kapitala. U bitno kraćem predgovoru više nije bilo kontekstualizacija analognih onima u prethodnom, ali je najavljena treća knjiga Hobsbawmove trilogije *The Age of Empire*. Iako je takva odluka bila donijeta u „Školskoj knjizi“, nije bila realizirana, a ni Biblioteka „Povijesna istraživanja“ uskoro više nije postojala. Zadnje što je bilo realizirano, što sam potpisao kao urednik, sadržavalo je ipak veliki intelektualni i simbolički kapital. Bilo je to djelo Petera Burkea *Junaci, nitkovi i lude* (1991.), djelo koje nije iznevjeravalo Hobsbawma, ali je istim izazovima pristupalo na drugačiji način. Iako u tome nije bilo profesora Lovrenčića, bila je to „točka na i“ u stilu koji je cijenio.

Kada smo od kasne 1990. godine počeli surađivati u nastavi na Katedri za opću povijest novog vijeka, dijeleći sobu C-113, počeo sam upoznavati još jednu njegovu stranu, ljudsku toplinu u komunikaciji sa studentima, ali bez bilo kakva „podilaženja“, uvijek s dozom ozbiljnosti. Nisam bio pušač poput njega, ali ni on nije imao ništa protiv svježeg zraka, naprotiv, pa smo i u delikatnostima interpersonalnih odnosa, k tome odnosa starijeg i mlađeg, bez teškoća nalazili zajedničke teme i interese.

Tek u to doba počeo sam postupno saznati što sve zna i umije profesor Lovrenčić, koliki su rasponi njegove ljudske i napose intelektualne radoznalosti, od slikarstva i glazbe do nuklearne fizike i astronomije. Saznajući štošta o njegovu oskudicom opterećenom djetinjstvu i ranoj mladosti u ratnom Zagrebu, nisam mogao ne osjećati duboko poštovanje za sve što je u životu stvorio, kao i razumijevanje za ono što nije mogao ili stigao, a za što su postojale intelektualne i mentalne pretpostavke. Kada smo Vladimir Štokalo, kao vlasnik novoutemeljene naklade „Barbat“, i ja, kao konceptualni i programski inicijator Biblioteke „Hominines, tempora, loci“, odlučili pokrenuti novu povijesnu biblioteku, na tragu, ali i

na uvelike drugačijoj osnovi, zamolili smo profesora Lovrenčića – uskoro potom „sveučilišnog profesora u miru“, kako se sam potpisivao – na suradnju u novoj Biblioteci. Nije se odmah odlučio prihvatiti naš poziv. Iako je razmjerno često znao dolaziti u uredništvo „Barbata“ na Iblerovu trgu, suradnju smo dogovorili tek za izvrsno djelo Asa Briggisa *A Social History of England*, izvorno objavljeno 1994. godine, a u hrvatskom prijevodu realizirano 2003. godine, u prijevodu Vesne Pavković i dakako, s brojnim, minucioznim redaktorskim komentarima profesora Lovrenčića, pisanim njegovim tako prepoznatljivim, ujednačenim rukopisom te sadržajno i stilistički vrlo dotjeranim predgovorom hrvatskom izdanju. Bio je to profesor René Lovrenčić *at his best*.

Potonji su naši susreti bili najčešći u legendarnom „Blatu“, subotama, neko-me prije, a neko-me poslije ručka, u krugu ljudi kao što su Hotimir Burger, Rade Kalanj, Branimir Bošnjak (pjesnik), Radule Knežević, Slaven Ravlić itd. Svatko je od nas bio druga „priča“, a opet smo dosta toga dijelili, nadasve potrebu za razgovorom s visokom dozom međusobnoga ljudskog povjerenja. Profesor Lovrenčić – obično, ali ne uvijek – godištem najstariji među nama, znao je uvijek iznenaditi nečim novim, neočekivanim, a ipak tako „lovrrenčićevskim“. Postupno, što je više vremena provodio s unucima, o kojima je uvijek s ponosom govorio, susreti su se prorjeđivali. Međutim, svi smo znali da je tu, u blizini, sa svojima. Tako smo ga povremeno i susretali. On, rođeni odgajatelj, očito je imao svoj novi poziv. Vjerojatno najveći pedagoški izazov.

Kolege profesori Damir Agičić, Tvrтко Jakovina i ja inicirali smo na Odsjeku za povijest Spomenicu posvećenu profesoru Renéu Lovrenčiću sa željom da ona istovremeno bude i znanstveni zbornik, ali i svjedočanstvo o kulturi sjećanja na jednoga od nekoliko hrvatskih povjesničara bez kojih je nezamisliva hrvatska historiografija druge polovice 20. stoljeća.

Zagreb, 7. ožujka 2013.

Drago Roksandić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 45

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2013.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 45

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest), Zrinka
Blažević (teorija i metodologija povijesti)

Međunarodno uredničko vijeće / International Advisory Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama/The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Boris Bui

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Zrinski d.d. Čakovec

Naklada

300 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*